

มองเมืองนครศรีธรรมราช ผ่านความทรงจำจากภาพถ่ายโบราณ

วันพระ สืบสกุลจินดา

เจดีย์พระบรมธาตุและเจดีย์ราย

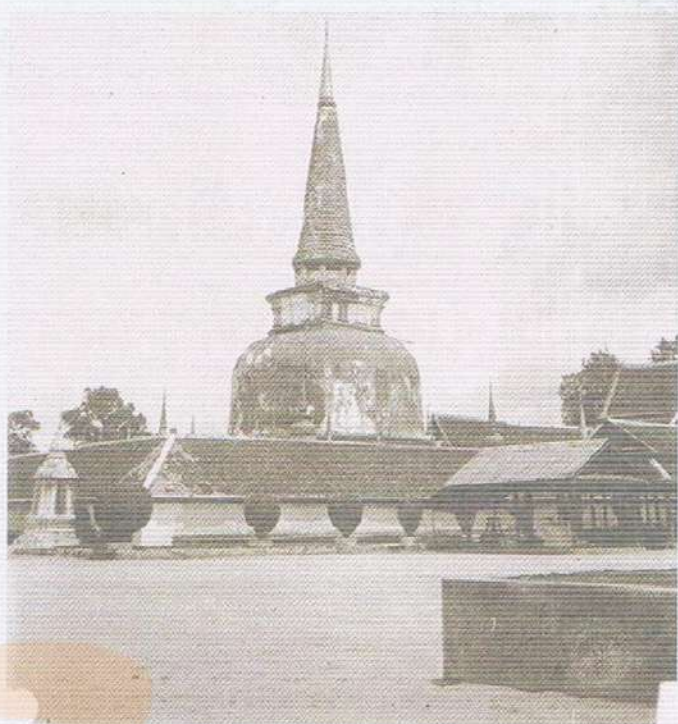
๖๖ แสดงภาพพระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งประดิษฐานเป็นประธานของศาสนสถานเสมือนยอดเขาพระสุเมรุอันเป็นศูนย์กลางจักรวาล รายล้อมด้วย “พระเจดีย์ราย” ในกรอบของพระวิหารคดรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

“พระเจดีย์ราย” มีจำนวน ๑๔๙ องค์ ส่วนใหญ่ก่อสร้างโดยถ่ายแบบจากองค์พระบรมธาตุเจดีย์ แต่ลดทอนขนาดและรายละเอียดลง ถือเป็นสัญลักษณ์แทนสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมทั้งช่วยสร้างเสริมความสำคัญแก่เจดีย์ประธานและบรรยากาศภายในเขตพุทธาวาสให้ศักดิ์สิทธิ์และสง่างามในฐานะเจดีย์บวร

ภาพที่ ๐๑๑: หอยจืดหมายเหตุแห่งชาติ ๐๕๐ - ๐๐๕

แสดงภาพพระบรมธาตุเจดีย์จากมุมทิศตะวันออกเฉียงใต้ ถ่ายในช่วงหลังการบูรณะวัดพระมหาธาตุฯ ครั้งใหญ่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔ - ๒๔๓๗ ซึ่งมีพระครูเทพมนีศรีสุวรรณณูปาภิบาล (ปาน) เป็นแม่กองบูรณะ

ในลานทรายสังเกตเห็น “พระแอด” ซึ่งเมื่อแรก
ยังอยู่หลานนอกพระระเบียง “หลา” มาจากคำว่า “ศาลา”
ใช้เรียกอาคารที่มีลักษณะโสังทุกด้านไร้ผนัง หลาพระแอด
หลังนี้มีลักษณะเป็นศาลา ๖ เสา มุงจาก หอดไป
ในแนวตะวันออก - ตก กับทั้งมีฟาไลยื่นออกไป
ทางทิศตะวันตก เข้าใจว่าถ่ายก่อนพุทธศักราช ๒๔๙๙
เพราะหลังจากปีดังกล่าวได้ย้ายพระแอดเข้าไปในเขต
พุทธาวาส พร้อมปฏิสังขรณ์ใหม่ตามที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน
ติดกันยังมีศาลาอีกหลัง หลังคามุงกระเบื้อง ๒ ชั้น สร้างต่อในแนวขวางหลังแรกอยู่ในทิศเหนือ ซึ่งน่าจะมียขนาดใหญ่
กว่าอย่างน้อย ๒ เท่า หลังหลาพระแอด แลเห็นกอแก้วในกระถางทรงกลม หลังคาพระระเบียงคต พระมา
พระวิหารเขียน พระธรรมศาลา ต้นโพธิ์ลังกา เจดีย์ราย รัตนเจดีย์และส่วนหนึ่งขององค์พระบรมธาตุเจดีย์

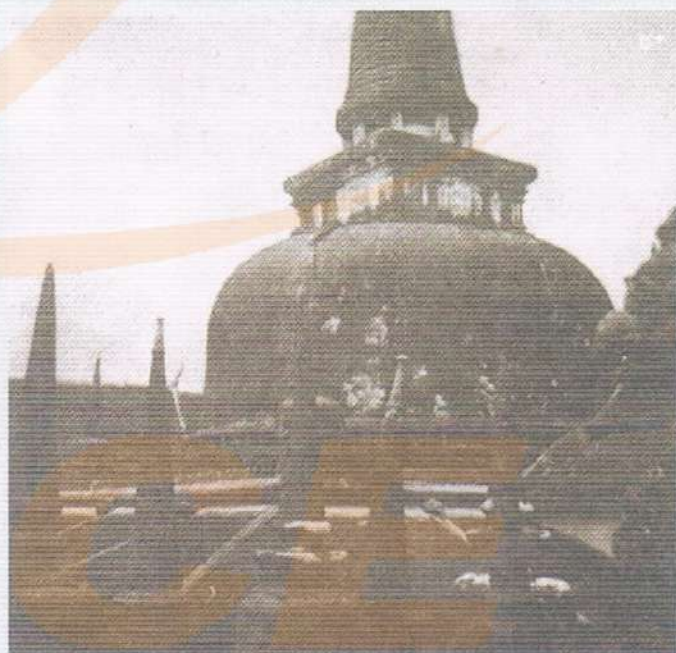

เป็นศูนย์กลางความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนากับอาณาจักรสุโขทัย และรัฐต่างๆ ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา รวมทั้งเมืองเล็กเมืองน้อยในอาณาจักรล้านนา มีอัตลักษณ์ยืนยันการถ่ายทอดหรือแลกเปลี่ยนซึ่งเห็นได้ชัดเจนคือทรง “ระฆังคว่ำ” ที่รู้จักกันอีกชื่อว่า “ทรงลังกา”

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ทรงฉายภาพนี้เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๐ มีลายพระหัตถ์กำกับว่า “มลายู พ.ศ. ๖๐ พระบรมธาตุนคร” ข้อความนี้แสดงศักดิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์ว่าอยู่ในฐานะ “บรม” คือ “อย่างยิ่ง” หรือ “ที่สุด” สอดรับกับแผนที่เก่าเมืองนครศรีธรรมราช พุทธศักราช ๒๒๓๐ ของมองซิเออร์ เดอ ลามาร์ (M. de Lamare) ที่ระบุชื่อที่ตำแหน่งขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ว่า Pagoda Royale เพียงหนึ่งเดียว ในขณะที่เจดีย์สถานอื่นอีก ๒ แห่งในแผนที่มีสถานะเป็น Grande Pagodas

ภาพที่ ๐๑๓ : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ Bb๑๑-๑๘๕

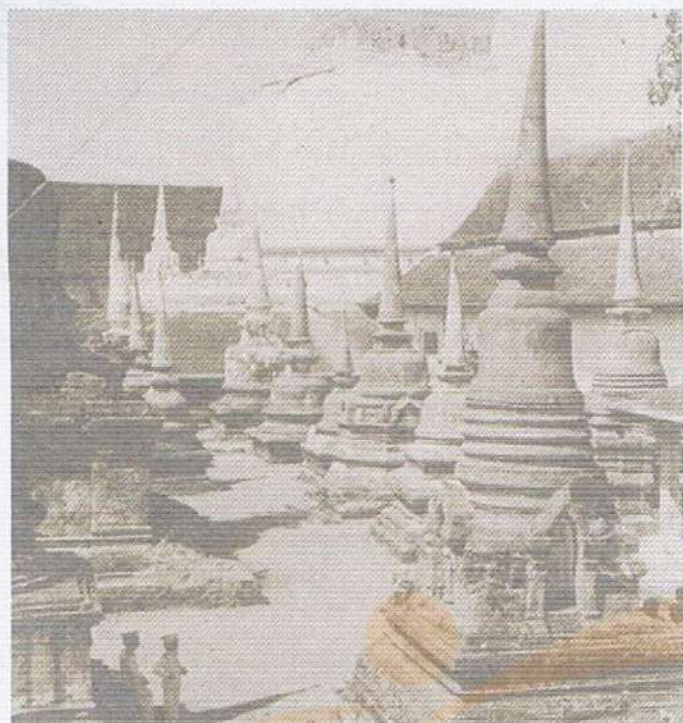
“พระเจดีย์ราย” เป็นเจดีย์ขนาดเล็กที่สร้างเรียงรายรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งจัดเป็นเจดีย์ประธาน โดยอยู่ถัดออกมาจากพระวิหารทับเกษตร พระเจดีย์รายเหล่านี้สร้างมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖ และทยอยสร้างเพิ่มเติมมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ผลการขุดค้นทางโบราณคดีและการกำหนดอายุอิฐด้วยวิธี TL ของสำนักศิลปากรที่ ๑๒ นครศรีธรรมราช เมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๕๙ พบว่าพระเจดีย์ราย ๓ แลวชั้นในสร้างเมื่อราว ๑,๐๒๑ - ๑,๐๔๘ ปีมาแล้ว (ตรงกับ พ.ศ. ๑๕๑๑ - ๑๕๓๘) ส่วนพระเจดีย์รายแลวชั้นนอกและด้านทิศเหนือ ทยอยสร้างเพิ่มขึ้นตามศรัทธาของพุทธศาสนิกชนชั้นหลัง จนถึงปัจจุบันมีจำนวน ๑๔๙ องค์ แบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มเก่าเป็นกลุ่มที่สร้างขึ้นคราวเดียวกันในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖ และกลุ่มใหม่ เป็นที่สร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๓ เป็นต้นมา

พระเจดีย์ราย

ภาพนี้ถ่ายจากลานประทักษิณของเจดีย์พระเจ้าศรีธรรมโศกราชหันไปสู่องค์พระบรมธาตุเจดีย์ น่าสังเกตว่าไม่ปรากฏส่วนเมืงนาค้างทรงกลมที่ยอดพระเจดีย์แล้ว และบนหลังคาวิหารทับเกษตรมีการทำรางระบายน้ำจากลานประทักษิณขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ลงมา และตรงตำแหน่งปากของรูปสัตว์นูนปั้น

ภาพที่ ๐๑๔: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ NAT-P028039

พระเจดีย์ราย

แสดงภาพพระเจดีย์รายซึ่งถ่ายจากทิศตะวันออกของวิหารโพธิ์ลังกาไปทางองค์พระบรมธาตุเจดีย์ เห็นหมู่พระเจดีย์รายซึ่งเพิ่มเติมออกมาจากเจดีย์รายสามแถวในกลุ่มเก่า หมู่พระเจดีย์ในกลุ่มใหม่นี้มีการปรับแต่งให้มีรูปทรงหลายลักษณะแตกต่างไปจากกลุ่มเก่า เช่น มีทึ่มจมน้ำสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป ทำเป็นฐานย่อมุม กับทั้งทำส่วนของพระเจดีย์เป็นรูปทรงอื่น เป็นอาทิ ผังพระเจดีย์รายวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร มีลักษณะพ้องกับผังเจดีย์บริวารของมหาเจดีย์บุโรพุทโธ (บรมพุทโธ) ในเกาะชวา ประเทศอินโดนีเซีย (ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกแล้ว) มีลักษณะเป็นวงล้อมทรงกลม สูงชันตามความลาดชันของภูเขา ต่างกันแต่เพียงว่าเจดีย์รายวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหารอยู่บนพื้นราบ ในผังสี่เหลี่ยม

อนึ่ง ที่ริมเงาของพระเจดีย์องค์หนึ่งทางด้านซ้าย มีข้าราชการสวมเครื่องแบบปกติขาวยืนอยู่ที่ปลายเงาของพระเจดีย์ จึงอนุมานได้ว่าเป็นการถ่ายภาพในเวลาเช้าของวันที่มีพิธีสำคัญภายในวัด

ภาพที่ ๐๑๕: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ na๐๑d-img๐๐๐๐๑๓๒ - ๐๐๕๖

พระเจดีย์รายด้านทิศตะวันออก (ด้านทึ่มประตู่เหมวังสี)

แสดงภาพพระเจดีย์รายถ่ายจากบริเวณหน้าพระวิหารสามจอมไปทางด้านทิศใต้ ยอดเจดีย์รายยังคงเป็นเม็ดน้ำค้างทรงกลม บางองค์มีการประดับเครื่องถ้วยที่บัลลังก์ตามอย่างองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ส่วนของฐานล่างสุดเห็นร่องรอยการก่ออิฐแต่ไม่ได้ฉาบปูน (ก่ออิฐเปลือย) ส่วนหน้าบันด้านทิศตะวันตกของประตูเหมวังสีด้านซ้ายของภาพนี้ยังไม่ได้ประดับช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์อย่างปัจจุบัน

พระเจดีย์รายกลุ่มนี้ถือเป็นเจดีย์รายกลุ่มเก่า ที่สร้างล้อมองค์พระบรมธาตุเจดีย์ เรียงเป็นสามแถวอยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส โดยสร้างถัดออกมาเป็นชั้นๆ เจดีย์แต่ละแถวมีขนาดความสูงลดหลั่นลงมาจากเจดีย์ประธาน แถวของเจดีย์ลักษณะนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชหัตถเลขาถึงท่านกลาง—ลงวันที่ ๙ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) ทรงเรียกเป็น “เกา” ในครั้งนั้นทรงมีพระราชศรัทธาให้ “...เจ้านายข้างหน้าข้างในได้รับปฏิสังขรณ์คนละเกา...” ทั้งยังได้ทรงบันทึกไว้ว่า “...พระเจดีย์รายรอบพระบรมธาตุนี้ ซึ่งเป็นของเก่า ๑๒๖ องค์ เป็น ๓ ขนาด หรือ ๓ องค์เกา...” ซึ่งในปัจจุบันได้เจนนับพระเจดีย์ทั้ง ๓ เกานี้ใหม่มีปรากฏจำนวนทั้งสิ้น ๑๑๒ องค์ อยู่ทางทิศตะวันออก ๒๓ องค์ ทางทิศตะวันตก ๒๔ องค์ ทางทิศเหนือ ๓๒ องค์ และทางทิศใต้ ๓๓ องค์ ด้วยเหตุว่าอาจจะล้มลงตามกาลเวลา ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นเจดีย์ทรงระฆัง ก่ออิฐฉาบปูนทาสีด้วยน้ำปูนดำ แต่ลดทอนรายละเอียดและขนาดลง กับทั้งไม่ทำยอดเป็นปล้องไฉนอย่างองค์พระบรมธาตุเจดีย์ พระเจดีย์รายกลุ่มนี้ถือเป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมด้านการสร้างกลุ่มเจดีย์ (หรือเจดีย์บริวาร) ของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยแท้จริง

ภาพที่ ๐๑๕ : หอจดหมายเหตุแห่งชาติCFNA๐๑ - P๐๐๑๙๒๒๒ - ๐๐๒๒

พระเจดีย์ราย มองจากด้านทิศเหนือ (ผ่านเจดีย์พระเจ้าศรีธรรมโศกราช)

แสดงภาพพระเจดีย์รายถ่ายจากมุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือเข้าหาองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ทั้งสองภาพถ่ายจากมุมใกล้เคียงกัน ภาพขวาเห็นส่วนหนึ่งของพระวิหารโพธิ์ลังกาเมื่อยังเป็นศาลาโถง ยอดของเจดีย์รายเป็นเม็دنําค้างทรงกลม และสภาพหลังคาพระวิหารทับเกษตรก่อนการปรับเพิ่มรางรองรับน้ำฝนจากท่อระบายน้ำปากท่อเป็นรูปสัตว์ปูนปั้น

ส่วนพระเจดีย์รายนี้ ถือเป็น “กลุ่มใหม่” ทบอยสร้างเพิ่มตามกำลังศรัทธาของพุทธศาสนิกชน โดยอาศัยแนวความคิด ความต้องการในการใช้สอยและวัสดุก่อสร้างในลักษณะเดิม แต่วางตำแหน่งที่ไม่ตรงแบบแผนเดิม หลายองค์สร้างเบี่ยงไปจากแนวเก่า รวมทั้งขนาดความสูงของเจดีย์ก็ไม่สม่ำเสมอ ส่วนใหญ่มักเป็นเจดีย์ทางทิศเหนือและทิศตะวันตกเฉียงเหนือซึ่งมี ๓๗ องค์ เจดีย์เหล่านี้สร้างขึ้นตามกำลังศรัทธาดังเช่นเจดีย์รายองค์ที่ ๑๒๔ ซึ่งดำเนินการโดยเจ้าคณะสงฆ์ไทยในรัฐเคดาห์ (ประเทศมาเลเซีย) มีจารึกแผ่นหินว่า “วันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๔๖๖ ท่านพระครูเขียว เจ้าคณะจังหวัดไทรบุรี พร้อมด้วยพระสงฆ์และทายกทายิกาทั้งหลาย ได้กระทำพระเจดีย์องค์นี้ไว้ในพระพุทธศาสนา ขอผลอันนี้จงสำเร็จแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนานเทอญ”

ภาพที่ ๐๑๖ : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ CFNA๐๑ - P๐๐๑๙๒๒๒ - ๐๐๒๔

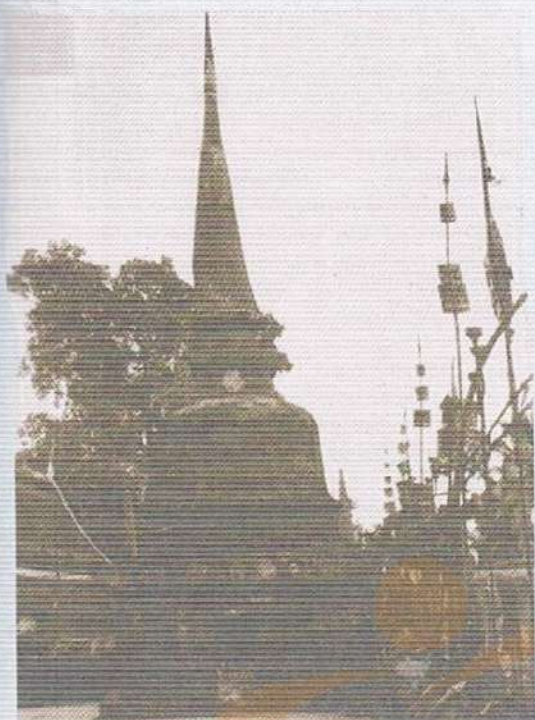
ภาพที่ ๐๑๗ : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ N๐๐๑ - img ๐๐๐๐๑๗๒ - ๐๐๕๒

พระเจดีย์รายบริเวณพระวิหารพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช

แสดงภาพพระเจดีย์รายถ่ายจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือเข้าสู่องค์พระบรมธาตุเจดีย์ ที่มุมล่างขวาของภาพสังเกตเห็นบุรุษยืนอยู่บนส่วนฐานของพระเจดีย์รายองค์หนึ่ง ด้านซ้ายปรากฏพระวิหารพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ซึ่งพบว่ามีช่องผนังทางเข้า - ออก ทางด้านข้างทางด้านทิศใต้ เป็นสี่เหลี่ยมช่องหนึ่งกับเป็นซุ้มยอดแหลมอีกช่องหนึ่ง ส่วนองค์พระเจดีย์อยู่ในสภาพยอดหักและมีต้นไม้ขึ้น และขณะนั้นยังไม่ได้ปรับเป็นปล้องไฉนอย่างในปัจจุบัน

ภาพที่ ๐๑๙ : หอยจดหมายเหตุแห่งชาติ NAT-Po๒๙๘๗๕

“เจดีย์ทิศ” (หรือเจดีย์ประจำมุม) เป็นเจดีย์ขนาดเล็ก
สร้างอยู่ในตำแหน่งประจำทิศทั้งสี่ขององค์พระบรมธาตุ
เจดีย์บนลานประทักษิณบางครั้งก็เรียก “เจดีย์ประจำมุม” เป็นองค์
ประกอบที่ช่วยสร้างความหมายและความสมบูรณ์แก่องค์พระบรมธาตุ
เจดีย์ในฐานะเป็น “ศูนย์กลางจักรวาล” ที่มีทิวทัศน์สี่ล้อมรอบ
(ภาพนี้เป็นเจดีย์ทิศทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ)

รูปแบบเจดีย์ทิศของพระบรมธาตุเจดีย์เป็นทรงระฆังคว่ำ มีบัลลังก์ ก้านฉัตร ปลียอดเรียงเรียวแหลมไม่ทำเป็นปล้องไฉน ตั้งอยู่บนฐานเขียงมีขั้วประดิษฐานพระพุทธรูป แนวคิดในการสร้าง เจดีย์ทิศมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับพระบรมธาตุไชยา (จังหวัดสุราษฎร์ธานี) เจดีย์นาคยวนที่พุกาม (ประเทศพม่า) และเจดีย์ จันทิเมนดุต ที่เมากอลัง (ประเทศอินโดนีเซีย)